

A Fiatalok Konferenciája (FiKon) első konferenciakötetét tartja kezében az olvasó. A FiKon, hasonlóan elődjéhez, a Fiatal Kutatók Konferenciájához, hallgatói kezdeményezésből jött létre. A cél egy a fiatal kutatók számára szervezett, szakmailag igényes, a régi magyar irodalommal foglalkozó konferenciasorozat indítása volt.

A 2013 októberében Szegeden megrendezett *VERS – Verstan, poétika, trópusok a 15–17. századi Európában* című konferencia is ebben a szellemben valósult meg. Az ott elhangzott előadások tanulmányá szerkesztett változatát tartalmazza a FiKon első kötete.

VERS

Verstan, poétika, trópusok
a 15–17. századi Európában

Fiatalok Konferenciája 2013

s v e r
v e r s
r s v e
e r s v

ARIANNA KÖNYVEK • 7

sorozatszerkesztők

HORVÁTH IVÁN

ORLOVSZKY GÉZA

A Fialatok Konferenciája (FiKon) első konferenciakötetét tartja kezében az olvasó. A FiKon, hasonlóan elődjéhez, a Fialat Kutatók Konferenciájához, hallgatói kezdeményezéséből jött létre. A cél egy a fiatal kutatók számára szervezett, szakmailag igényes, a régi magyar irodalommal foglalkozó konferenciasorozat indítása volt. A 2013 októberében Szegeden megrendezett *VERS – Verstan, poétika, trópusok a 15–17. századi Európában* című konferencia is ebben a szellemben valósult meg. Az ott elhangzott előadások tanulmányra szerkesztett változatát tartalmazza a FiKon első kötete.

VERS

•

Verstan, poétika, trópusok
a 15–17. századi Európában

Fiatalok Konferenciája 2013

szerkesztette:

BARTÓK ZSÓFIA ÁGNES

FAJT ANITA

GÖRÖG DÁNIEL

HEVESI ANDREA

MARÓTHY SZILVIA

r e c i t i

Budapest

2014

A kötet megjelenését támogatták:
Centre des Hautes Études de la Renaissance
ELTE BTK Hallgatói Önkormányzat
ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszék
SZTE BTK Régi Magyar Irodalmi Tanszék

Megjelent az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszéke által elindított
Arianna sorozat hetedik köteteként.

Lektorálta
Csörsz Rumen István

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább!*
2.5 Magyarország Licenc (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>) feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

ISBN 978-615-5478-02-4

Kiadja a *reciti*,
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>

Borítóterv: Hegyi Gábor

Tördelte: Hegedüs Béla

X_YLaTeX, Linux Libertine, Linux Biolinum

Tartalom

ÖTVÖS PÉTER	
<i>Fiatal Kutatók</i>	7
BARTÓK ZSÓFIA ÁGNES	
<i>Vers-próza határesetek a nyelvelékkódexek exemplumaiban</i>	9
ERDŐDI ALEXANDRA ANITA	
<i>Gróf Balassa Bálint metaforái és „stílusszintjei” a Bánom, hogy úgy búsulok kezdetű műben</i>	21
GARADNAI ERIKA	
<i>A gúnyversek szerepe és funkciója a felső-magyarországi hitvitában</i>	31
HORNUNG RENÁTA – SÁNTA ZSÓFIA	
<i>„Ez világ mint egy kert” A kert-toposz Rimay János költészetében</i>	43
KÁLDY SÁRA	
<i>Bonyolult forma, összetett mondandó Gróf Balassa Bálint Bujkálsz, s nyilván van szépséged kezdetű szerelmes versének értelmezése</i>	53
KAPOSI KRISZTINA	
<i>Alakzatok, trópusok és toposzok a névtelen szerző Comico-Tragoediájában</i>	61
MOLNÁR DÁVID	
<i>Franconius Daniel gyűjteménye Szövegkiadás</i>	73
SCHELHAMMER ZSÓFI	
<i>„Akkor az vitézek így jártak vala” A Cantio de militibus pulchráról</i>	79
SIMON ZSOLT	
<i>A Szelestei-féle ráolvasás</i>	93

SZÁDOCZKI VERA	
<i>Neolatin elégiaköltészet a 18. századi magyar jezsuita oktatásban.</i>	105
TÓT KRISZTINA	
<i>Interpretáció mint szükséges rossz?</i>	
<i>Gróf Balassa Bálint: Békóban már, egyben hogy jár.</i>	111
VARGA RÉKA	
<i>Mátéfi János és a szombatos szöveghagyomány.</i>	119

SCHELHAMMER ZSÓFI

„Akkor az vitézek így jártak vala”

*A Cantio de militibus pulchráról**

A *Cantio de militibus pulchra* című 16. századi históriás ének egyedül a 17. századi *Kuun-kódexben*¹ maradt fenn, azonban ez a forrás meglehetősen kevés segítségünkre van, ha bármi közelebbit szeretnénk megtudni az énekről vagy annak szerzőjéről. Egészen rendkívüli gyűjteményről van szó. Minden valószínűség szerint négy kéz másolta, felekezeti hovatartozástól függetlenül ugyanúgy található benne Mária-ének, mint Ab-rakadabra háromszög, összeállítóinak láthatóan nem volt sem egységes koncepciója, sem elvárása a szövegek milyenségével szemben.

A továbbiak könnyebb megértéséért röviden ismertetem az ének tartalmát. A gyulai várban a katonák fizetésüket követelik kapitányuktól, majd amikor azt nem kapják meg, elmennek portyázni és megütköznek egy török sereggel, aminek következtében mindkét tábor elveszti embereinek felét. Ezek után a magyarok visszatérnek a várba.

A kiemelt jelentőségű *Cantióról* már igen sok tanulmány, írás született, véleményüket a továbbiakban Jankovits László – később még sokat emlegetett – tanulmánya alapján szeretném összefoglalni.² A műről eddig értekezők az ének erényeiként emelték ki a szöveg balladaszerűségét, történeti hitelességét, a szerző tehetségét és műveltségét, illetve fontosnak tartották, hogy nem közvetlenül tanít, hanem a szereplőkön keresztül fejt ki véleményét. Az énekről szóló viták középpontjában jellemzően két állítás állt. Az egyik, hogy a költemény szóban keletkezett, a másik, hogy történeti hitelességgel rendelkezik. A dolgozatban amellet igyekszem érvelni, hogy az ének egyrészt írásbeli keletkezésű, másrészt nem kezelhető hiteles kordokumentumként.

* Ezúton szeretnék köszönetet mondani Vadai Istvánnak, Balázs Mihálynak és Bognár Péternek a Fialatok Konferenciáján elhangzott hozzászólásaikért, illetve Fajt Anitának, Jankovits Lászlónak, Csörsz Rumen Istvánnak és Pap Balázsnak a konferencián kívüli javaslataikért, megjegyzéseikért, amelyek mind segítettek e tanulmány elkészülését.

¹ *Kuun-kódex*, jegyz. előszó VARGA Imre, Bp., Helikon, 1979.

² JANKOVITS László, *A szóbeli kultúra és a Cantio de militibus pulchra* = J.L., *Hazugok, fecsegők, álmodozók*, Bp., Balassi, 2006, 32.

Varjas Béla két tanulmányából is idézek a továbbiakban.³ Ami szövegünk ismeretlen szerzőjét illeti, tudni véli, hogy katonaköltőről van szó. „Erre vall jólétesültsége, a jelesebb gyulai vitézekről adott névjegyzéke, a Kerecsényit támadó indulata.”⁴ Azért is katona lenne, mivel a szöveg ideális közege – a téma miatt – katonák, vitézek volnának. Figyelmes olvasás után azonban bizonyosnak látszik, hogy egy ilyen történet nem csak a „mulatozó, egyszerű katonanép”⁵ számára bírhatott szórakoztató elemekkel. Úgy gondolom, mindenki könnyedén magára vonatkoztathatta az elbeszélést, hiszen nem tartalmaz olyan elemet, amely megértését, befogadását akármilyen „civil” számára akadályozná.

Az első idézett gondolattal szemben, ti., hogy szerzőnk jólétesült lenne, szintén találhatunk ellenvetéseket. Ez könnyedén eredhetett katonák kikérdezéséből, szájhagyomány útján terjedő történetekből,⁶ nem utolsó sorban fontos megjegyezni, hogy a névjegyzékben említett személyek közül nem egynek találkozhatott már a nevével Tinódi Sebestyén költeményeiben.⁷ Arra vonatkozóan, hogy az ének szerzőjének Kerecsényit támadó indulata mindenképpen személyes tapasztalatokból eredne – és ezáltal szintén azt bizonyítaná Varjas szerint, hogy katonaköltőről van szó – idekíváncozik az a tény, hogy a kéziratban nem a Kerecsényi, hanem a Keresztesi név szerepel. Vagyis – feltéve, hogy tényleg róla van szó – már a valaha volt gyulai várkapitány neve is hibás alakban íródik. Természetesen lehetséges, hogy az eltérés másolási hiba következménye, erről azonban nem vagyok meggyőződve. Mivel eddig még senki sem tudta minden kétséget kizáróan alátámasztani, hogy ugyanarról a személyről van szó, érdemes végigtekinteni, miért is hajlamos a teljes szakirodalom ilyen nagymértékben hitelt adni az elképzelésnek. Ahogy Jankovits László tanulmányából is megtudhatjuk,⁸ már Szilády Áron is felhívta a figyelmet az egymáshoz közel álló nevekre, de Dézsi Lajos volt az első, aki a történetben szereplő hópénzhátralékot hiteles adatnak tekintve összevetette az adatokat Kerecsényi és elődei levelezésével. Ezt követően már fel sem merült, hogy ne Kerecsényiről lenne szó a szövegben. Az ének forrásának, a *Kuun-kódex*nek facsimiléjét közlő Varga Imre – igaz, megjegyzetelve – már a főszövegben is a Kerecsényi nevet szerepelteti.⁹ Ha figyelünk a kapitány karakterére az énekben, viszont észrevehetjük, hogy szinte nem is létezik. Alig szerepel, alig kap szót, meg-

³ VARJAS Béla, *A magyar reneszánsz irodalom társadalmi gyökerei*, Bp., Akadémiai, 1982; Uő, *Szép ének a gyulai vitézekről = A régi magyar vers*, szerk. KOMLOVSZKY Tibor, Bp., Akadémiai, 1979, 33–70.

⁴ VARJAS, *A magyar reneszánsz irodalom...*, i. m., 192.

⁵ VARJAS, *Szép ének...*, i. m., 40.

⁶ „[...] kinek munkájába sokat fáradtam, futostam, tudakoztam, sokat es költöttem.” TINÓDI Sebestyén, *Cronica*, szerk. VARJAS Béla, Bp., Akadémiai, 1959 (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 2), 2.

⁷ JANKOVITS, *Hazugok, fecsegők...*, i. m., 42.

⁸ Uo., 36.

⁹ *Kuun-kódex*, i. m., 87.

nevezve is pusztán egyszer van, utána már csak a teljesen személytelen (vár)kapitány megnevezéssel illeti a szerző. Egyetlen funkciója a történet elindítása. Szükség van rá, hogy létrejöhessen a konfliktus, amelyre aztán a teljes cselekmény épül. Ehhez a szerephez azonban elég egy fiktív alak is, jelölője pedig miért is ne lehetne akár egy, a törökökkel szembenálló keresztény vallás jelképére asszociáló név.

Varjas korábban idézett megállapításaiban azt is megindokolta, miért nem jelent meg saját korában nyomtatásban a mű, illetve ha igen, akkor miért nincs ennek nyoma.¹⁰ Ezután ez utóbbiról megfélemedezik, és néhány sorral később már biztos benne, hogy csak előszóban és kéziratos másolatokban terjedt. A kor gyakorlata (Varjas szerint is) nagyrészt az volt, hogy a históriákat kinyomtatták, igen elenyésző kivételtől eltekintve pedig ennek a mai napig nyoma is van. Tehát valószínűleg nem azért nem ismerjük ilyen formában, mert nem nyomtatták ki, csupán nem maradt ránk. Bizonyára nem azért nem nyomtatták ki, mert nem érdekelte volna az olvasókat, hiszen Tinódinak egy egész kötete megjelenhetett ilyen témájú szerzeményekkel telítve.¹¹

A szóbeli keletkezés kérdéséről eszünkbe juthat Vadai István tanulmánya, amely szerint „a 16. századi históriás ének nem a középkori orális költészetből származik, hanem a deákos, írásbeli műveltség műfaja.”¹² Ezt az állítást elfogadva már nem is tűnik valószínűtlennek, hogy a *Cantio de militibus pulchra* írásban keletkezett. A Vadaitól idézett gondolat is felfedi álláspontomat a szóbeliség-írásbeliség kérdésében. Hogy létezett orális költészet, az egészen bizonyos, hogy terjedtek szájról szájra, énekelve szövegek, az szintén. Pap Balázs például így ír a szóbeli költészetéről: „Azért nehéz megítélni a régi magyar szóbeliséget, mert szóbeli. Szóban keletkezik, szóban terjed, nincs szüksége az írásbeliségre. Nyilván kapcsolatban áll az írásbeliséggel: biztosak lehetünk benne, hogy a ma ismert szövegeink alkotói ismerték ezeket, s alighanem tettek is azért, hogy szóban továbbéljenek, s bizonyos hagyományaik, technikáik az írásbeliségbe is átszivárogtak, ezek azonban mára megkülönböztethetetlenek egyéb (akár írásos) technikáktól.”¹³ Szerinte tehát nehéz, ha nem éppen lehetetlen, elkülönítenünk azokat az elemeket, amelyek annak idején a szóbeli irodalomhoz tartoztak, majd beleszűsztek az írásbeliségbe. Gyanakodni azonban van okunk, néhány esetben pedig jobban, mint másoknál. Leginkább talán a *Pajkos énekről* gondolhatjuk, hogy valaha bizonyosan énekeltek és terjedt szájhagyomány útján. Ennél a szövegnél – a többitől eltérő módon – nem a nótajelzésének/kottájának, forrásainak bizonytalan jelentőségéből kell kiindulnunk, elég magát a szöveget kézbe vennünk. Tulajdonképpen összefüggéstelen epizódok egymásutániságából áll, amelyek semmilyen szinten

¹⁰ VARJAS, *A magyar reneszánsz irodalom...*, i. m., 192.

¹¹ TINÓDI Sebestyén, *Cronica*, i. m.

¹² VADAI István, *A tudósító ének műfaja = A magyar irodalom történetei*, szerk. JANKOVITS László, ORLOVSZKY Géza, SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Bp., Gondolat, 2007, 274–286.

¹³ PAP Balázs, *Históriák és énekek*, Pécs, 2011. (kéziratban) http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1472/1/Históriák_és_énekek.pdf, *A Hoffgreff-énekeskönyv és a kéziratos hagyomány*, 60.

nem látszanak kapcsolódni egymáshoz, legalábbis semmiképp nem olyan mértékben, hogy a mai olvasó akár csak nyomát is felfedezhetné valamiféle tartalomnak, egységnek, narrációnak benne. A kutatók véleményei általában két lehetőség köré csoportosulnak: a szöveg szét-¹⁴ vagy összeéneklés¹⁵ útján érte el az általunk ismert formáját. Bármilyen legyen is az igazság, semmit sem változtat azon a tényen, hogy a *Pajkos ének* áll legközelebb a szóbeliséghez azok közül a művek közül, amelyeket ma ismerünk. Ha ezek után mellé tesszük a *Cantiót*, jelentős különbségeket fedezhetünk fel a kettő között, amelyek, ha nem is bizonyítják, meglehetősen valószínűvé teszik, hogy nem egyforma mértékben találkoztak a szóbeliséggel. Természetesen nem szeretném kizárni, hogy a *Cantio* szerzője ismerte, felhasználta a szóbeli költészet tradícióját, azonban az csak oly mértékben jelenik meg a sorok között, amely még bőven megengedi a feltételezést, hogy írásban születettnek gondoljuk, amelyre legfeljebb hatott az orális hagyomány. Meggondolandó, hogy a *Cantio* egyértelmű narrációval rendelkező, összefüggő, tematikus szöveg. Ezen kívül megfogalmazásában, szóképzésében is közelebb áll a bizonyíthatóan írásban keletkezett művekhez. Ezekről a kapcsolatokról később még bővebben lesz szó.

Jankovits László tanulmányában szóbeli keletkezés mellett érvel a művel kapcsolatban. Ezzel élesen szembehelyezkedik Varjas Béla állításával, amely szerint a *Cantio* szerzője „tanult, írástudó ember, aki énekét írásban fogalmazta meg.”¹⁶ Szerinte a mű metrikai jellemzői a könnyebb megjegyezhetőséget segítik elő, így megerősíthetik a hipotézist, miszerint az oralitás egyik szerzeményéről beszélhetünk.¹⁷ Ezt az érvet sem tartom kellőképpen meggyőzőnek. A *h* betű gyakori előfordulásából kiindulva állítani, hogy az alliteráció szóbeliség nyoma, merész gondolatnak tűnik. A legtöbb Jankovits által említett szónak ugyanis nincs megfelelő szinonimája (pl.: hazugság, hópénz, hizlaljuk), főleg, ha a szótagszámra is szeretnénk odafigyelni. Talán a számszerű adatok háttérben sem az alliteráció áll. Elképzelhető, hogy ezek az adatok pontosak, de főként az, hogy a *hét*, *hat* és *három* számok azért kerülhettek bele az énekbe, mert ezek a leggyakoribbak a korabeli költeményekben, ha tényekről van szó.¹⁸

Az írásbeliség mellett szól a harmadik és negyedik strófában megjelenő nevek felsorolása is. A seregszemlével kapcsolatban Jankovitsnak az a véleménye, hogy talán azért

¹⁴ KLANICZAY TIBOR, *A Pajkos-ének* = K. T., *Reneszánsz és barokk*, Szeged, Szukits, 1997, 45–52.

¹⁵ STOLL Béla, *A Pajkos ének és a népköltészet*, ItK, 1962, 180–192, 181.

¹⁶ VARJAS, *A magyar reneszánsz irodalom...*, i. m., 193.

¹⁷ JANKOVITS, *Hazugok, fecsegők...*, i. m., 45–47.

¹⁸ Például: *Szilágyi Mihály és Hajmási László históriája*: harmincadokon, *Pajkos ének*: hét kalauz legin, *Euryalus és Lucretia históriája*: háromölnyire ellenében ablak, *Béla király és Bankó leányának históriája*: száz és hetvenhét szentelt vitézeknek, *Apollonius királyfi históriája*: hét-esztendőcsét, Heltai is „hat holnapot” ír, mikor kibővíti a farkasról és a bárányról szóló fabulát, *Ponciánus császár históriája*: hat esztendeje, *Egri históriának summája*: tizenhat álgyú, *Árgirus históriája*: hat fejér hattyú, hat szép szolgálólány, három ördögfi, három szép szűzleány, három vitéz fiú, hetedik hattyú.

nem hiteles benne minden adat, mert szerzőnk ragaszkodik a metrumhoz, amit például Tinódi a hitelesség kedvéért megbomlaszthatónak tart – ahogy például az *Erdélyi históriában* teszi.¹⁹ Ez azonban nem teljesen van így. A szerző ugyanis nem végez olyan tökéletes munkát a szótagszám betartásában, mint azt általában feltételezni szokták. Az uralkodó szótagszám valóban tizenegy, azonban egyszer tizenhámasra, kétszer tízesre, tizenhétszer pedig tizenkettesekre rontja a sorokat, ez a mennyiség talán már túlmutat az esetenkénti rontás lehetőségén.

Jankovits azt is elképzelhetőnek tartja, hogy egyes nevek azért kerültek bele, mert már ismertek voltak a közönség számára. Ezzel teljes mértékben egyetértek. Fontos idézni itt azt a megállapítást, hogy Tinódi (majdnem biztosan) soha nem adta elő a hősök névsorát, amikor elénekelte a szerzeményeit. Erre akrosztichonjai állapota utalhat, amint ezt Vadai István *A függőleges beszéd – Tinódi akrosztichonjairól*²⁰ című tanulmányából ismerhetjük. Vadai az akrosztichonok állapotából egyértelműen megmutatta, hogy Tinódi mely strófákat toldotta be szövegébe később, a nyomtatás előtt. Ebből következtethetünk arra, hogy hallani semmiképp nem hallhatta szerzőnk ezeket a neveket, nem szembesülhetett a szereplők felsorolásával, legalábbis semmiképp sem oly módon, ahogyan az a *Cronicában*²¹ szerepel. Az ötletet, a megvalósítás formáját csakis akkor ismerhette meg, ha olvasta Tinódi szerzői kötetét. Ezzel már nyilvánvalóvá válik, hogy valószínűleg írástudó ember volt, és gyaníthatóan a maga művét is írásban fogalmazta meg.

Az eddig felsoroltakon kívül az írásbeli keletkezést támasztja alá az is, hogy – kevés eltéréssel – Valkai András *Bánk bán históriájának*²² nyelvezete is ugyanazokkal az elemekkel operál, mint a *Cantio*. Különösen fontos e tekintetben a redundancia, amely eddig talán a legerősebb érv volt a műről értekezők kezében, hogy miért keletkezett valószínűleg szóban a szöveg. A *Bánk bán história* rendelkezik kolofónnal, ami egyértelműen bizonyítja, hogy írásbeli szövegről van szó. A záró strófában mindez szavakba is van öntve, azzal bővítve, hogy a szerző szándékosan nem írta bele nevét sem az akrosztichonba, sem a kolofónba, amit pedig megtehetett volna, hiszen *írta* az énekét. A két szöveget párhuzamosan vizsgálva, azok stílusának nagymértékű egyezése figyel-

¹⁹ JANKOVITS, *Hazugok, fecsegők...*, i. m., 42.

²⁰ VADAI István, *A függőleges beszéd – Tinódi akrosztichonjairól = Művelődési törekvések a korai újkorban: Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*, szerk. BALÁZS Mihály, FONT Zsuzsa, KESERŰ Gizella, ÖTVÖS Péter, Szeged, 1997 (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 35), 617–638.

²¹ TINÓDI, *Cronica*, i. m.

²² *Régi magyar költők tára, IX: XVI. századbeli magyar költők művei, 1567–1577* (Valkai András, Göröcsöni Ambrus, Majssai Benedek, Gergelyi Albert, Huszti Péter énekei, Eurialus és Lucretia históriája, Telamon históriája, Bogáti Fazakas Miklós folytatása Göröcsöni Ambrus históriájához), szerk. VARJAS Béla, kiad. HORVÁTH Iván, LÉVAY Edit, ORLOVSZKY Géza, STOLL Béla, [SZENTMÁRTONI] SZABÓ Géza, VARJAS Béla, Bp., Akadémiai Kiadó, 1990, 11.

hető meg. Szinte teljes bizonyossággal állítható, hogy ugyanazon (írásbeli) hagyomány teremtette őket. Valkai András írása például így kezdődik:

Soc szép dolgok vadnak nekünk meg iruan,
Historiákban szépen be foglaluan,
Vadnak nekünk példaiul meg iratuán,
Szép dolgokkal Chronikác vadnak rakuán.

Egy régi dologról én mostan szólloc,
Kérlec hogy feienként ra hallgassatoc,
Tiszta életről szép dolgot halhatoc,
Kit ne talám soha nem hallottatoc.²³

Azonban nem csak a szöveg elején, hanem később is találunk hasonló ismétléseket:

Biztam magam te törüeny tételedre,
Törüenedet vártam az én feiemre,
Tégy törüenyt azért most az én feiemre,
Hattam én azt te Király képedre.²⁴

A *Cantió*ban is sok sor ismétlődik ugyanilyen, alig érzékelhető változtatásokkal: „Javá hagyák az Hedegűs tanácsát / Javá hagyák az Beke Pál tanácsát”;²⁵ „Az törökök mind Allát kiáltának / Az magyarok mind Jézust kiáltának”;²⁶ „Törökök előtt magyarok futamának, Magyarokat messze nem űzték vala” / „Magyarok előtt törökök futamának, Törököket messze nem űzték vala”.²⁷ És a sor még folytatható.

Jankovits egy másik érdekes felvetése, amit viszont sajnos röviden fejt ki, hogy Hedegűs János neve később kerülhetett bele az énekbe, mint a többieké, mivel a „versmodellnek nem felel meg”.²⁸ Korábban már feltételeztük (Jankovits nyomán), hogy néhány név Tinódinak köszönhetően, a közismertség miatt kerülhet bele az énekbe. Az azonban kevésbé látszik valószínűnek, hogy egy ilyen fontos személy kimaradjon a szereplők közül. Nem Jankovits azonban az egyetlen, aki nem olyan formában képzei el a szöveg korábbi variánsait, mint ahogy ma ismerjük. Horváth János azt feltételezi, hogy az a jelenet, melyben Beke Pál keresi Hedegűs Jánost, későbbi betoldás lehet, méghozzá a Nikolsburgi Névtelen *A kenyérmezei viadalról* című énekéből.²⁹

²³ HELTAI Gáspár, *Cancionale*, szerk. VARJAS Béla, (Bibliotheca Hungarica Antiqua, 5) Bp., Akadémiai, 1962, 73.

²⁴ Uo., Biiij

²⁵ *Kuun-kódex*, i. m., 87, 89.

²⁶ *Kuun-kódex*, i. m., 91.

²⁷ *Kuun-kódex*, i. m., 92.

²⁸ JANKOVITS, *Hazugok, fecsegők...*, i. m., 43.

²⁹ HORVÁTH JÁNOS, *A reformáció jegyében*, Bp., Gondolat, 1957, 220–221.

Varjas interpretációját alapul véve egyébként sem tartja valószínűnek, hogy a Hedegűs Jánosra megsértődött Beke Pál aggódna bajtársáért. A szerzőnek ismernie kellett tehát a Nikolsburgi Névtelen munkáját. A *kenyérmezei viadalról* című ének 1568-as keletkezésű, tehát a *Cantio* vagy 1568 után keletkezett, vagy a vonatkozó részek későbbi betoldások. A fentiekkel Varjas Béla vitatkozott, mivel szerinte az ének jelenetei, párbeszédei oly nagymértékben kapcsolódnak egymáshoz, mely kizárja, hogy bármelyik része, amint Horváth János gondolja, későbbi betoldás lenne.³⁰ Kétségtelen, hogy az énekből egyik rész sem tűnik ki első olvasásra, nem találunk benne nem odaváló, furcsán illeszkedő strófákat, sorokat.

Elképzelhető viszont, hogy a mű végéről maradt le bizonyos számú strófa. Az énekben minden felütésnek azonnal megtaláljuk a párját is, semmi kimondott szó nem marad megválaszolatlanul. Egészen a história végéig. A vitézek megérkeznek, odadobják a meglehetősen furcsa zsákmányt a kapitánynak, szólnak is hozzá néhány keresetlen szót, majd válasz nélkül, rögtön mennek eltemetni a társaikat. A szöveget semmilyen tekintetben nem tartom hitelesnek vagy bármelyik részét komolyan vehetőnek, csupán a szerzői gyakorlat eme megbicsaklására szeretném felhívni a figyelmet. Nem megszokott eleme a szövegnek a megszólított szereplő némasága, az ilyen elcsapott, levegőben lógó befejezés. A legutolsó sor ráadásul mindenképpen mosolygásra adhat okot: „Akkor az vitézek így jártak vala”. Nemigen jellemző az ilyen semmit érő lezárás. Nincs semmilyen tanulság, figyelmeztetés, hálaadás Istennek, nem szokványos a befejezés. Kapkodónak és lélektelennek látszik, nem illik az addig képviselt formához, álpátoszhoz. Talán éppen azért, mert töredékes a változat, amit ismerünk belőle.

Az előbb megemlített álpátosz talán némi magyarázatra szorul. Azért használtam ezt a kifejezést, mert a legkisebb mértékben sem tartom hitelesnek a történetet. A legtöbb eddig a témában véleményt formáló kutató azért sorolja a *Cantiót* a históriák közé, mert meggyőződésük, hogy történeti hitelességgel rendelkezik. Eckhardt Sándor szintén komolyan beszél a műről Balassi Bálintról szóló könyvében, amikor a hős portyázó, megérdemelt jussukat nehezen megszerző szegény végvári katonákat említi, és a hihetetlen tehetséggel megáldott költőt, aki mindezen eseményeket csodás műben foglalta össze számunkra, „amiből még a lírai elem sem hiányzik.”³¹

A szövegre tehát eddig legtöbbször úgy tekintettek, mint amely hiteles adatokkal szolgál. A konfliktusokat igaznak vélték, annak tükrében ítélték meg, amit tudni lehetett a korabeli végvári kapcsolatokról. Az ének a magyar hősök ábrázolásában azonban kevésbé hasonlít bármilyen ismert tudósító énekhez. Az ellenfél szinte nem is létezik, egyetlen török névvel sem találkozunk, semmilyen leírást nem kapunk róluk,

³⁰ VARJAS, *Szép ének...*, i. m., 58.

³¹ ECKHARDT Sándor, *Balassi Bálint*, Bp., Balassi, 1941, 101–102.

csak azt, hogy ott vannak, és hol üldözöttek, hol pedig üldözők.³² Beke Pál riadalma pedig mosolyra adhat okot, ugyanis amikor végre rábukkannak egy keresett török csapatra, így szólal meg:

Ezek sokan vadnak, azmint mi látjuk,
Homokvölgyben mi magunkat bévonjuk.

Ezek vadnak ötszázan vagy hatszáz
Mi peniglen vagyunk csak másfélszázan
Sok törökkel szemben menni hiában!³³

Hedegűs János ezután láthatóan rögtön menteni próbálja a magyar vitézek becsületét, és megpirongatja Pált, amiért az meglehetősen gyáva javaslatot tett. Hősiességét azonban kissé csorbítja a tény, hogy csak azért ütköznek meg végül a törökökkel, mert olyan sokáig vitatkoznak és hancegnek saját érdemeikkel, hogy az ellenség végül is észreveszi őket, így nincs is igazán választásuk. Miután rengeteg embert veszítenek, a katonák többsége inkább a megfutamodást választja. Egy idő után feltűnik egy marhacsorda a távolban, amelyre azt hiszik, hogy magyar erősítés, ezen ők felbátorodnak, a törökök pedig megijednek. Hirtelen fordul a kocka és most a magyarok válnak üldözőkké. Varjas Béla is úgy gondolkodik, hogy „[a] törökök azonban nem űzik messze őket, mert alkonyodik, s a távoli baromcsordát magyar segélycsapatnak vélik.”³⁴ Érdemes viszont megjegyezni, hogy a szövegben semmi nem jelzi egyértelműen, hogy a magyarok nem tévesztették össze a marhákat bajtársaikkal. A negyvenegyedik strófában megjelenő gondolat („Törökök előtt magyarok futamának; / Magyarokat messze nem űzték vala”)³⁵ véget is ér, és az utolsó sorban már egy új kezdődik, amely nyugodtan vonatkoztatható mindkét félre. A magyar vitézek tehát nincsenek kikezdehetetlen felsőbbrendűségben.

A csata végeztével a magyarok felméri veszteségeiket, Beke Pál elkezd Hedegűs Jánost keresni, aki a halottak közül válaszol neki. Nem az az érdekes ebben, hogy halottak között fekszik, hiszen egy csatamező a helyszín, hanem az, ahogyan megszólal, amiket mond ebben az állapotban. Saját állítása szerint nem sok élet van benne, mégis a következő monológot hallhatjuk tőle, rendkívül pontos észrevételeket téve:

³² Nemeskürty István ugyan biztosan tudni véli, hogy a gyulaiak egy Budától Belgrádra tartó lovasscappal ütköztek meg, akik vagy a postát kísérték, vagy a menetrendszerű futárszolgálatot biztosították. Az sajnos nem osztja meg az olvasóival, hogy mire alapozza ezt az állítást. Lásd: NEMESKÜRTY István, *A magyar népnek, ki ezt olvassa*, Bp., Gondolat, 1975, 151.

³³ *Kuun-kódex*, i. m., 90.

³⁴ VARJAS, *Szép ének...*, i. m., 59.

³⁵ *Kuun-kódex*, i. m., 92.

Testek közül ottan megszólalt vala:
„Ímhol vagyok, én édes atyámfia,
Ím, még élek, de már csak alig vagyok.”

„Hála légyen az mennybéli Istennek,
Sok török közt hogy bennünket megtartott,
Noha minket csak kevesen marasztott.”

„Én azt tudtam, hogy egy sem marad bennünk.”
„Hetvenöten ím, mégis megmaradtunk,
Mind elfutottanak az mi ellenségünk.”³⁶

Az egész jelenet olyan rendkívül abszurd, hogy nem is lehet komolyan venni, nélkülöz minden hősiességet, példamutatást, a pátosznak csak árnyékát, legjobb esetben gúnyolását érhetjük tetten. A szerző azonban nem elégszik meg ennyivel, Hedegús gyors felépülése után a magyarok visszafele igyekeznek Gyulára, miután a környező falvakból összeszedtek néhány szekeret, hogy a halottaikat felpakolhassák valamire. A magyar halottakat és egyetlen darab török vajdát, más zsákmányról szó sem esik. Mikor végül megérkeznek, a vajdát átadják a kapitánynak. Érdeemes megjegyezni, hogy úgy indultak el a portyára, hogy a kapitánynak semmit sem adnak majd a zsákmányból, hiszen miatta kerültek kilátástalan helyzetbe. Most mégis zokszó nélkül átadják az egyetlen szerzeményüket, amiről biztosan tudunk. Hedegús János megpróbálja megalkalmazni a kapitányt a többiek előtt azzal, hogy nem törődik vele, hány embere veszik oda, csak „kazdag prédát” hozzanak neki. Azonban, még ha nem is rendelkezem kiemelkedő ismeretekkel a magyar-török összecsapások hasznáról, egyetlen vajdát semmiképp sem tekintenék gazdag prédának, hiszen a kezdeti ok (hogy nem kapnak fizetséget és már a lovaikat is alig tudják etetni) nem szűnt meg.

A fentiekben azt próbáltam felvázolni, a szokásostól mennyire eltérő hősi képet kapunk ebben az énekben. A magyarok minden vonása csupán derűltségre adhat okot, könnyedén végigkacaghatjuk az egészet, hiszen nincs egyetlen komolyan vehető, büszkeséggel eltöltő momentum sem a versben. Ezért a következőkben megkísérlem felvázolni, milyen módon tagolódhat be a *Cantio* a régi magyar gúnyversek közegebe.

Gúnyverseket a magyar irodalomból már a 16. századtól kezdve ismerünk. Hargittay Emil gyűjtését³⁷ látva és a gyűjteményhez fűzött előszavát³⁸ olvasva úgy tűnik, a régi magyar gúnyverseknek két nagyobb válfaját különböztethetjük meg. Az egyik a pár soros, gyakran durva trágárságokat tartalmazó kis versikéket, a másik pedig a műveltebb, antik irodalomban jártasabb szerzők írásait foglalja magába, akik műveikkel elsősorban nem megbotránkoztatni, vagy konkrétan megszegényíteni akartak embere-

³⁶ *Uo.*, 93.

³⁷ *Hatvanhat csúfos gajd*, szerk. HARGITTAY Emil, Bp., Magvető, 1983.

³⁸ *Uo.*, 5–27.

ket – elsődleges (akár szavakba is öntött)³⁹ céljuk a feddés, tanítás, figyelmeztetés volt. Hargittay Emil sok tulajdonságot említ, amelyek gyakran jellemzik a gúnyverseket, a *Cantio* a legtöbbnek pedig meg is felel ezek közül. Például: „[a] csúfolók szerzőinek személyéről, nevééről az esetek túlnyomó többségében semmit sem tudunk...”⁴⁰ – a *Cantio* szerzője máig ismeretlen, sőt semmit sem árul el magáról az énekekben, egyes szám első személyben is csak egyszer szólal meg.⁴¹ „Szerzőik nem tartoztak a »népi tudás« alkotásait létrehozó műveletlen, írástudatlan rétegbe” – mivel szerintem a műírásban keletkezett, úgy gondolom, ez a jellemzés is ráillik a szerzőre. Továbbá: „[m]ár a cím is [...] jellegzetesen semmitmondó, tág műfajmegjelölés (pl. *Cantio*, *Cantio alia*, *Cantio altera*, *Más*), esetleg tartalmi utalás (*Újlaki Máriaé, Más, Vén lány éneke, Cégány éneke útról*) vagy éppen ellentmondásban áll a tartalommal, legalábbis mai fogalmaink szerint (*Cantio pulchra et elegans*, *Cantio pulcherrima*, *Cantio elegans*)”⁴² – a *Canito de militibus*, *pulchra* pontosan beleillik a leírásba. Úgy érzem, itt fontossá válik, hogy olyan formájában idézzem a címet, amilyenben a *Kuun-kódelex*ben szerepel (és amelyre már Arató György is felhívta a figyelmet):⁴³ a *pulchra* szót vesszővel elválasztva a többi résztől. Ez a fajta írásmód még inkább megerősíti a vers gúnyversekhez tartozását. Fontos jellemző még, hogy ismert személyek a kicsúfolt szereplők,⁴⁴ ez szintén ráillik a *Cantióra*, hiszen, ha nem is valódi személyek állnak a nevek mögött, attól azok még valószínűleg ismertek voltak (főként Tinódi miatt). Ezek alapján (is) meggyőződésem, hogy komikumról, gúnyversről van szó és nem hiszem, hogy komoly műnek szánta volna a szerző. Célja pusztán a szórakoztatás lehetett, nem hiteles adatok megőrzése, dicső emlék állítása a vitézeknek.

Ha a fentiek alapján elfogadjuk, hogy a *Cantio* sorolható a gúnyversek közé, talán érdemes ihlető példát, mintát keresni hozzá. A dolgozatomban korábban már szerepelt *A kenyérmezei viadalról* című ének,⁴⁵ amellyel kapcsolatban már Horváth János is rámutatott a két ének fontos hasonlóságaira.⁴⁶ Ő mellett érvelt, hogy vagy 1568 után keletkezett a *Cantio* (tehát a szerzője olvasta, ismerte a Nikolsburgi Névtelen szerzeményét) vagy később toldották bele a számára kérdéses részt (ez esetben a *Cantio* feltételezett szerzetési dátuma nem változik, a két szöveg közötti kapcsolat azonban

³⁹ „Ha gonoszra én tanítlak, bátor ne higgyétek! Azért szollok igazságot, hogy ti elhiggyétek!” SZEGEDI Gergely, Micsodás az fesvény ember, lásd *Hatvanhat...*, i. m., 228.

⁴⁰ *Uo.*, 16.

⁴¹ „Megszámállok egynehány vitézeket.”

⁴² *Uo.*, 17.

⁴³ ARATÓ György, *Cantio de militibus pulchra (1565): A históriás ének stilisztikai szempontú elemzése (A XVI. századi történeti epika stilisztikai és műfaji problémái) = Tanulmányok 1977–79, I–II*, szerk. MOHAI Lajos, RUGÁSI Gyula, Bp., Eötvös József Kollégium, 1979 (Eötvös-füzetek, új folyam), I, 291.

⁴⁴ *Hatvanhat...*, i. m., 14.

⁴⁵ *Régi Magyar Költők Tára: XVI. század*, 8, szerk. DÉZSI Lajos, Bp., Akadémiai, 1930, 36–50.

⁴⁶ HORVÁTH, *A reformáció...*, i. m., 220–221.

lényegesen gyöngébb lesz). Én egyik hipotézissel sem értek maradéktalanul egyet. Azt valószínűnek tartom, hogy ismeretlen szerzőnk találkozott a kenyérmezei csatáról szóló énekkel, nem gondolom zavarónak a (viszonylag) kései szerzetetési dátumot sem. Horváth János is csak azért tarthatta annak, mert a szakirodalom által valószínűsített évszámok általában olyan tényekre épülnek, melyek alapján hitelesnek kellene tételnünk a szöveget.⁴⁷ Mivel én ezzel nem értek egyet, könnyebben elfogadnám, hogy a szöveg esetleg később keletkezett, mint a szakirodalom általában gondolja, és akár szorosabb (és mindenképpen másféle) kapcsolatot feltételeznék a két szöveg között, mint amilyet eddig gondoltak.

Elképzelhetőnek tartom ugyanis, hogy a *Cantio* a kenyérmezei csatáról szóló éneket gúnyolja, neveti ki, vagy mondhatnám úgy is, hogy görbe tükröt tart elé. Hiszen a két ének közötti hasonlóságok valóban figyelemreméltóak. Néhol a Nikolsburgi Névtelen művében is találhatunk például sorbeli vagy tartalmi ismétléseket:

Török császár ellen, német császár ellen,
Lengyel király ellen és cseh király ellen,
Egyszersmind hada volt neki ezek ellen,
Szüntelen hada volt az törökök ellen,
Isten segítette őtet mindezek ellen.⁴⁸

[...]

Sokan ez világon császárokért vénak,
Erőtlen, halandó királyokért vénak;
Kik csak es világi hasznáért megvínak,
Mulandó, veszendő örökségért vénak,
Az igaz hit nélkül nagy bolondól meghalnak.⁴⁹

A hasonlóságok mellett azonban nem mondanám egyszerűen azt, hogy utánozta, egy másik történetre ültette át ugyanazt a mondanivalót a *Cantio* szerzője, mert a két szöveget egymás mellett olvasva úgy látom, kimutathatók a gúny, a nevetségesség elemei. A kenyérmezei csatáról szóló ének esetében például könnyen belátható, hogy másféle, komolyabb retorikát mozgat, mint a *Cantio* szerzője teszi:

Seholt nem onthatjuk jobb helyen vérönket,
Mintha itt követjük mi idvösségünket,
Vírönk hullásával mutatjuk hitünket
És szemben megvéjük hitlen törököket,
Akik csak káromlják mindenkor Istenünket.⁵⁰

⁴⁷ Bővebben: JANKOVITS, *Hazugok, fecsegők... i.m.*, 36–39.

⁴⁸ *RMKT*, 8, i. m., 36.

⁴⁹ *RMKT*, 8, i. m., 39.

⁵⁰ *RMKT*, 8, i. m., 40.

Ezzel szemben a *Cantióban* nem hasonló érzelmek vezetik a katonákat, mikor kitörnek portyázni, hanem önös érdekek, hiúság, erőfitogtatás. Ráadásul a viadalról szóló szöveg úgy is kezdődik, hogy ideje immár a magyarok tetteiről, vitézségéről is szólni és ezután rá is tér Mátyás és katonái érdemeinek felsorolására. A gyulai vitézeknek azonban csak nevüket olvashatjuk és azt, hogy hiányolják a fizetésüket, semmit az erényeiről. Kenyérmező továbbá jól behatárolható, földrajzi adatokkal pontosan meghatározható, hol helyezkedik el, míg *Bogac* homokjáról hiába kapunk hasonló leírást, az nem vezet igazából sehova. Semmilyen, akár akkor, akár ma ismert ilyen nevű tájra. A csaták közötti különbség is hasonló: a kenyérmezői csatáról maradtak fenn források, arról az összecsapásról azonban, amiről a *Cantióban* olvashatunk, semmilyen adatot nem ismerünk.

Korábban már utaltam rá, hogy a kapitány neve (Keresztesi) akár egyfajta játék is lehet, ami a törökökkel szemben álló „igaz” hitet képviseli. A kenyérmezői csata énekét olvasva ez még valószínűbbnek tűnik, hiszen sok, a vitézek keresztény vallását jócskán kidomporító sort találhatunk benne. Például: „Mi pedég mindnyájan szent vitézek vagyunk, / Az Jézus Krisztusért azkik viaskodunk; / Hitünkért, házunkért pogányokkal víjjonk”,⁵¹ illetve: „Vírönk hullásával mutatjuk hitünket / És szemben megvéjük hitlen törököket, / Akik csak káromlják mindenkor Istenünket.”⁵² Nem hiszem, hogy lehetne jobb módot találni ennek a hazafiasságnak a kifordítására, mint hogy az egyetlen, aki nem megy harcolni a törökök ellen, hanem (mondhatni gyáván) a várban marad, az az ember, aki a nevében is viseli a szent hitet, mintegy megszemélyesítve azt.

Egy másik érdekes ellentét a két sereg csatához való hozzáállásában, hogy a kenyérmezői szövegben külön ki van emelve, hogy nem fordítottak soha hátat a törököknek, mindegy, milyen kevesen voltak, mindig megütözköztek az ellenséggel. Ráadásul mikor már tudják, hogy közeledik a török sereg, megállnak és bevárják őket, még véletlenül sem szeretnék elkerülni az ütközetet. A *Cantióban* mindez épp fordítva van, Beke Pál éppen azt javasolja, hogy meneküljenek, bújjanak el, ami a vitéziesség teljes hiányát jelzi, de legalábbis mindenképpen szemben áll a másik ének felfogásával. Szintén fontos megjegyezni, hogy Báthory, amikor buzdító beszédét tartja a katonáknak, Kinizsi Pál erősítését várja, amint ez a valóságban is így volt. A *Cantióban* is érkezik a magyar katonáknak erősítés, csak éppen nem a megszokott formában (távoli marhacsapatot vélnek újabb haderőnek).

Az a jelenet, amelyben Kinizsi keresi Báthoryt a harcmezőn, illetve Beke Pál Hede-gúst, és amelyről Horváth János is állította, hogy egyértelmű másolása a *Cantióban* a kenyérmezői viadalról szóló éneknek, valóban annyira megdöbbenően hasonló mondatokkal van leírva a két énekben, hogy érdemes hosszabban idézni ezeket a részeket.

⁵¹ RMKT, 8, i. m., 39.

⁵² RMKT, 8, i. m., 40.

A kenyérmezei viadalról:

Pogányokon renddel általmegyen vala,
Az Báthory Istvánt úgy keresi vala,
Felsőval kiáltván és im ezt mondja vala:

„Hol vagy Báthory István, vitézek vitéze?
Hol vagy tisztaságnak szép nemes tököre? [...]”

Az holttestek között felele, im ezt mondá:

„Ihon vagyok, élek én is vitéz társam,
Hitünket, házunkat meg is oltalmazom,
Jöllehet magamot már csak alég bírom,
Magyarország mellett holtomat nem szánom:
Az Úr Isten hozott téged, vitéz társom!”⁵³

A Cantio:

Hegedüs János immáran elkölt vala,
Hogy Beke Pál viadalhelyre szágódék,
Nagy felszóval ottan ötet kiáltá:

„Hol vagy mostan vitéz Hedegüs János?
Hol vagy mostan én édes atyámfia?
Élsz-e még ez világon vagy megholtál?”

Testek közül ottan megszólalt vala:

„Ímhol vagyok, én édes atyámfia,
Ím, még élek, de már csak alig vagyok.”⁵⁴

Az egyik legfontosabb különbség, hogy Báthoryról tudjuk, hogy sok sebet szerzett ő is, a lova is, mert ez korábban le van írva az énekben, ezért keresni nemcsak, hogy indokolt, hanem elvárt is, és logikus folytatása a történetnek. A *Cantió*ban viszont nem tudunk róla, hogy Hedegüs bármilyen sebet szerzett volna, ami indokolná az eltűnését a csatamezőn. Báthory válasza is teljességgel elfogadható; megsebesült, már csak alig bírja magát, de nem bánja, ha az országért hal meg – minden tekintetben összeegyeztethető eddigi jellemével és kijelentéseivel. Báthory István halálát mindemellett látjuk is, Hedegüs viszont megdöbbenően hamar felépül, mintha semmi sem történt volna vele.

A *Cantio* szintén nagyon fontos momentuma, hogy habár portyázni indultak el a vitézek, hogy valamivel etetni tudják magukat és a lovaikat, mégsem zsákmányolnak

⁵³ RMKT, 8, i. m., 46.

⁵⁴ Kuun-kódex, i. m., 92–93.

semmit, ami megoldaná ezt a kezdeti problémájukat. A kenyérmezei énekben viszont összegyűjtik az elhagyott török táborban maradt javakat, ráadásul a pogány sereg által fogságban tartott rabokat is megszabadítják, utána pedig lakomával ünneplik meg a sikeres csatát. (Megtalálható itt az a híres jelenet is, amikor Kinizsi a fogai között egy törökkel táncol.) Itt tehát egy, teljesen a magyar katonákat dicsőítő eseményt látunk, hiteles történelmi eseményre építve, azt feldolgozva, míg a *Cantio*ban ennek pont az ellentétét, vagy még inkább gúnyolását, szórakoztatási célból való kifordítását olvashatjuk.

Hargittay Emil tanulmánya⁵⁵ alapján talán nehezen elképzelhetőnek tűnik, hogy ez a vers is a gúnyversek közé tartozik. Mivel azonban ő maga is nyitva hagyja a lehetőséget, hogy ezek műfajok nagyobb részt is felöllelhetnek verses anyagunkból, mint azt első pillantásra gondolnánk,⁵⁶ lehet, hogy mégsem teljesen lehetetlen a feltételezés. A fentiek alapján mindenesetre úgy vélem, hogy a kenyérmezei ütközetről szóló ének megfelelő alapot biztosíthatott a *Cantio* megírásához, és a két szöveg rendkívül sok hasonlóságát alapul véve, meggyőződésem, hogy valóban ez a forrása.

„Akkor az vitézek így jártak vala”

About the *Cantio de militibus pulchra*

The subject of my paper is a rather problematic Hungarian historical song from the 16th century. The study questions the generally accepted opinion of the secondary literature according to which the poem initially emerged in orality and was also distributed that way. Taking into account the relationship between this poem, and other historical poems of the era, for example by Tinódi, the prosodic features of the poem, the long time between the emergence and the recording of the text, as well as the contemporary conventions of textual distribution, I suggest that the poem was created and distributed in writing, and my paper tries to prove this. Out of the studies available in the subject, I focus on László Jankovits's *A szóbeli kultúra és a Cantio de militibus pulchra* [The oral culture and the *Cantio de militibus pulchra*].

My study would also like to consider the other commonly held belief that the story should be read as an authentic source of historical information. In my opinion, it should be regarded more as a parody. There are many hints at this in the text: the presence of a register, excessive details which apparently try to make us believe that the fake story is actually true, and the characters themselves, which fail to evoke the figure of a Hungarian warrior in the reader.

The aim of my paper is thus to question a few hypotheses which have been expressed with all too great confidence, and to offer some new suggestions.

⁵⁵ HARGITTAY Emil, *A régi magyar gúnyvers poétikájához*, ItK, 1989, 312–322.

⁵⁶ *Uo.*, 313.